

ГОРАЖДАНСКИ МОЛИТВЕНИК

Језичко-историјска перспектива

Апстракт: У раду су сагледане одређене језичке особености *Молићвеника* из 1523, тј. његова ортографска и фонеморфолошка обиљежја и то кроз историјску и културолошку перспективу. *Гораждански молићвеник* заузима значајно мјесто у историји ћириличног штампарства. Ортографска анализа показала је одређена преплитања рашке и ресавске правописне школе. Суштински, правопис је ресавски, ненормализован са одликама и рашке ортографије. Пажња је посвећена биљежењу полугласничког знака и спојева *ja, je, ju, jo*. Молитвеник је штампан једнојеровским правописом. Језик *Молићвеника* је српскословенски – српска редакција старословенског језика – уз присуство одређених српских народних црта. Након штампања ове књиге, Горажданска штампарија премјештена је у Трговиште.

Кључне ријечи: Горажданска штампарија, *Молићвеник*, ортографија, српскословенски језик, историја, култура.

Историјско-културолошки контекст

Ове године навршава се пола миленијума од штампања *Горажданског молићвеника* (1523). У питању је један историјски, епохални и револуционарни чин не само српског штампарства већ свјетске културе уопште. *Гораждански молићвеник* је симбол српске историјске, језичке и културолошке вертикале. Прије 500 година при храму Светог Великомученика Георгија у Доњој Сопотници око три километра од Горажда Љубавићи на српскословенском језику и ћириличком писму штампају трећу књигу – *Молићвеник*. Штампање не само ове књиге већ и претходних *Псалтира* (1521) и *Служабника* (1519) показатељ је да је српски народ на простору данашње Босне и Херцеговине живио своју хришћанску православну вјеру, без обзира на ропски положај, страдања и опасност од губитка црквене самосталности.

„Пропашћу српске државности била је угрожена црквена организација на нивоу Патријаршије, јер није постојала могућност сазивања сабора ради избора патријарха, али је јединство одржавано кроз институт обдржатеља патријаршијског трона. Велики значај припадао је Херцеговачкој митрополији, чије је седиште било у манастиру Милешева” (Шољевић, 2020, стр. 100–101).

¹ biljana.samardzic@ff.ues.rs.ba

Аутор је редовни професор на Универзитету у Источном Сарајеву. Бави се дијакхронијом српског језика и писаним културним наслеђем. – Напомена ур.

Од најранијих штампаних књига у српској језичкој историји молитвеници представљају важан сегмент науке о књизи, тј. научне дисциплине која изучава значај књига у култури, науци, умјетности, историји и слично. Молитвеници су пионири и свјетионици српскословенског штампарства, јер су они штампани у првим српским штампаријама – Цетињској и Горажданској штампарији (в.: Самарџић 2022).

Пад српских земаља под Османлије десио се у XV вијеку.

„Од битке на Марици (1371), када су покорили српске династије на југу, па до краја XV века, када је покорена и последња слободна држава Зета, пропадале су, постепено или стално, редом српске државе и покрајине једна за другом” (Станојевић, 2001, стр. 245).

Османлије су на Балканском полуострву затекли двије српске државе – Босну и Рашку.

Босанска држава настала је присаједињењем више жупа на простору између Дрине и Врбаса. Изворну грађу о настанку босанске феудалне државе (XII–XIII вијек) чине дипломатички извори, и то: папске буле, угарске и домаће повеље. У периоду од XII до XIV вијека Босна је потпадала под власт многих њених сусједних држава. Највећи успон (територијални, политички, војни и културолошки) имала је за вријеме владавине Твртка I Котроманића (1353–1391). У циљу проширења и осамостаљења земље, јачао је централну власт и водио борбе на унутрашњем и спољашњем плану (в.: Самарџић 2015).

Босна је XV вијек дочекала са знатно ослабљеном централном влашћу. Земља је била исцјепкана на мање територијалне области, а нови великаши борили су се за већу власт и моћ. Падом Деспотовине (1459) и Босне (1463) почеле су и српске миграције према сјеверу. Из националне српске историје познато је да је Босна под Османлије пала одједном, док се са Херцеговином, као и са Рашком и Зетом, то догодило постепено – дјелимичним поробљавањем српских територија.

Божидар Горажданин са својим синовима покренуо је другу српску штампарију без обзира на тешке историјске околности у којима се нашао његов народ. Заслуга Божидара Горажданина и његових синова – Теодора и Ђурађа, вишеструка је и то не само на технолошком плану, већ и на плану стварања српске културне историје – они су, управо, судионици стварања те историје. Срби који су живјели у границама тадашње босанске државе свој национални идентитет градили су у православним храмовима, па није ни чудо што је прва штампарија на подручју средњовјековне Босне свој рад започела управо у задужбини херцега Стефана Вукчића Косаче и то на подручју Дабарске епархије.²

² Средњовјековна жупа Дабар потврђена је рано у историјским изворима – у X вијеку у спису *De administrando imperio (O narodima)* (Ферјанчић, 1959, стр. 61), у *Ђешопису њопа Дужљанина* под називом *Debre*, као и у архиву дубровачке провинијенције пред крај XIII вијека. „Колико нам је познато, прво његово помињање, под називом *Debre* срећемо 15. септембра 1283. године, када се наводи као жупно мјесто. Неки Рокман Годени де Друсба продаје своју робинју Радославу из Врбаса Јакову Крисићу трајно и до смрти (...) Ако би робинја Радослава побјегла било гдје на простору жупе Дабар (...) in totam

Дабарска епархија друга је епархија на подручју данашње Босне и Херцеговине коју је засновао Свети Сава. Сједиште епархије било је у манастиру Светог Николе на Лиму, југоисточно од Прибоја, а први изабрани епископ био је ученик Светог Саве – Хиландарац Христифор (Шољевић, 2020, стр. 92–93). Нема довољно историјских извора у вези са оснивањем Епископије дабарске од стране самог Светог Саве. Значајне ризнице података дају нам Савина житија, писана од стране Доментијана и Теодосија. Епископија дабарска је свој назив добила по истоименој области. „Терминологија именице *габар* изворно упућује на дубоку шупљину, рупу, која се у овом случају односи на кањоне, клисуре или корита ријека. Именица се развија од индоевропског коријена *dheub-*, који преко старословенског израза **dibri* доводи до старосрпског назива *дѣбрь*, заступљеног у средњовјековним списима” (Радић, 2022, стр. 117). Када су у питању црквене јурисдикције Епископије дабарске, сматра се да су оне биле знатно веће од самих граница дабарске области, тј. да су прелазиле територијално границе те области и да су се протезале преко граница Рашке према Босни. „На простору према Босни границу представља ријека Дрина која код Старе Горе мијења правац и копном се протеже између данашње Рогатице и Горажда (Вишеград и Горажде у Рашкој), наставља преко Трескавице (између Миљевине и Доброг Поља) и долази до ријеке Неретве коју прати до данашњег Коњица” (Благојевић и Медаковић, 2000, стр. 96–97, из: Радић, 2022, стр. 120).

Горажданска штампарија, друга српска штампарија а прва са подручја средњовјековне Босне, заузима значајно мјесто у историји ћириличног штампарства. Колофон *Молишвеника* открива мјесто и вријеме штампања књиге: (...) *Почеше се сије светије књиџи љаџољемџе Молишвеник, при храму светиаџо великомученика Христџова Георџија, ва месџе Горажде на реце Дрине. Трудџи же се о сем смерени мних и свешџеник Теодор. И савршише се оџи биџија ва лето 7032, а оџи рождасџтва Христџова 1531, круџи сунџу 3, а luni 1, месеца оџтомова 21 дан. Грешниџи Раџое диџак џрудџиви се о сем.* Штампарија је свој даљи рад наставила у Трговишту у Влашкој (в.: Ђого 2020), гдје је поновљено издање *Горажданскоџ молишвеника* 1545. године. О међусобном односу ова два молитвеника писала је Душица Грбић (2020, стр. 61–78).

Прва штампарија са ћириличким штампаним књигама радила је у Кракову. Њен оснивач је Швајполт Фиол око 1491. године.³ Дакле, само 32 године послџе прве штампане ћириличке књиге у Доњој Сопотници, Љубавићџи штампају *Молишвеник*⁴ – на ¼ табака, 1523. године.

јуррапат Debre...”), Рокман је био дужан вратит је реченом Јакову (...)” (Пекић, 2005, стр. 28). Историчар Радмило Пекић пронашао је у архивским списима још нека имена за Дабар: Deber, Debre, Hadabre. Ријеч је о хорониму који је још византијски цар и писац Константин Порфирогенит именовао као Дабар. Топониме на херцеговачким надгробним споменицима, а посебно топоним Дабар, проучавала је и Биљана Самарџић (2020).

³ Швајполт Фиол, спознавши потребу за руском књигом, започео је штампање на ћирилици (Чурчић, 1994, стр. 14–15), и то: „*četiri bogoslužbene knjige na staroslovenskom jeziku i ćirilici: `Osmoglasnik` i `Časlovac` 1491, `Triod postanaja` i `Triod cvetnaja`, oko 1493. godine*” (Furunović, 1999, str. 1556).

⁴ *Молитвеник (Молитвослов)* је богослужбена књига која садржи молитве – чешћи назив је *ТРЕБНИК* (грчки *Τελετουργικόν*), некада и *ЕУХОЛОГИЈ(УМ)* (грч. *εὐχολόγιον*), а код Руса у неким издањима и *ПОТРЕБНИК*. *Требник* је некада чинио цјелину са *Служабником*, што се најбоље види у *Синајском еухологију* (глагољски

Ортографске и фономорфолошке особености Горажданског молитвеника

Гораждански молитвеник има 296 листова, на свакој страни 22 ретка, 37 свешчица, 30 поглавља. Завршава се колофоном. Сачуван је у 11 примјерака и фрагмената (некомплетних) и то: 1 у манастиру Раваници, 1 у манастиру Шишатовцу, 1 у Шафариковој збирци у Прагу, 1 у збирци Каратајева, 1 у Санкт Петербургу, 1 у Хиландару, 1 у Цавтату, 1 у манастиру Лепавина, 1 у БМС у Н. Саду, 2 у Београду и 1 потпун примјерак у Букурешту (Бараћ, 2008, стр. 59). Не зна се тачан тираж горажданских књига, али је претпоставка да се *Молитвеник* штампао у мањем броју. *Гораждански молитвеник* први пут се спомиње у XVI вијеку (1581) у једној биљешци на рукопису који се почетком XX вијека налазио у Црквеном музеју у Сарајеву (Немировски, 2008, стр. 124–125). Теолог о. Ненад Тупеша сматра да *Гораждански молитвеник* представља уникат по својим структуралним особеностима и садржајем различитих последовања у поређењу са другим штампаним, али и рукописним издањима ове књиге (2020, стр. 81). Прототип је вјероватно била нека рукописна књига, или је пак распоред и сам избор састава настао у редакцији монаха Теодора са чиновима намијењеним мирјанима и њиховим животним потребама (Мано Зиси, 2019, стр. 208).

У *Молитвенику* се не спомиње Божидар Љубавић Горажданин, што имплицира да у то вријеме није био међу живима; али се именује штампар Радоје. Претпоставка је да се Божидар Горажданин упокојио прије завршетка штампања *Молитвеника*, због чега је дијак Радоје привео крају штампање књиге; или је Теодор био већ сувише стар те му је била потребна помоћ. Ова књига није толико украшена декоративним елементима, тј. књигу одликује штедљивост у простору и одсуство украсних елемената. *Молитвеник* је састављен истим словима као и прве двије књиге: ливеним курентом висине 2,7 мм. Штампа је као и у другим горажданским књигама двобојна – црвена и црна (више о томе Самарцић 2019).

У овом раду представимо одређене ортографске и фономорфолошке карактеристике *Горажданског молитвеника* насталог у послјересавском раздобљу српске писмености. Показаћемо ограничен број примјера, који су у функцији доказа датих појава. Дакле, немамо за циљ приказати цијели корпус, већ само илустровати примјерима дата тврђења.

а) Ортографска анализа показала је преплитања рашке и ресавске правописне школе. Суштински, правопис је ресавски ненормализован са одликама рашке ортографије. Испитивање је спроведено на другом фототипском издању (2019) у оквиру пројекта *Горажданска штамарија 1519–1523*. Осим импресума, друго фототипско издање

текст из XI вијека). У српском језику, као и у другим словенским језицима, за збирку молитава, поред назива *МОЛИТВЕНИК*, употребљава се и *МОЛИТВОСЛОВ* (в.: Самарцић 2022). Теолог Ненад Тупеша истиче „да српске штампане *Евхологионе*, који по својој структури то и јесу, треба називати *Молитвословима* јер они представљају тачнији еквивалент грчком термину *εὐχολόγιον*” (2020, стр. 81). Иако словенске богослужбене књиге носе грчке називе: *Октоих*, *Триод*, *Минеј*, *Пентикостар* и слично, ипак, не постоји *Евхологион*, већ умјесто њега постоји *Требник*.

б) Језик *Горажданској молићвеника* је српскословенски – српска редакција старословенског уз присуство и одређених српских језичких иновација. Штампарци су се држали традиције, то значи да се добро чува полугласнички знак у јаком положају: *чѣсть* (31), *късьмь* (45⁵) (секундарни полугласник⁵) – у народном српском језику било је већ *чашѣ, јесам*. Забиљежили смо и траг старословенске вокализације полугласника у јаком положају: *любокъ* (75). Остаци ове појаве (*ъ > е, њ > о*) присутни су и у српскословенској писмености и чине саставни дио језичке норме (Куљбакин, 1930, стр. 22–23). „Ако су замјене полугласника са вокалима *е/о* преузете из старословенске традиције, онда би писање полугласника умјесто вокала а можда могло да говори о изговору полугласника слично вокалу а у народном језику” (Стојановић, 2002, стр. 130). *Молићвеник* је показао да је по екавском изговору јата српскословенски језик био унифициран. Нисмо пронашли примјере с јекавским рефлексом јата. Иако је ријеч о споменику који је настао на подручју говора с јекавским рефлексом јата, нема ниједан забиљежен примјер јекавске варијанте српскословенског језика. Другим ријечима, анализа је показала екавску замјену ове фонеме те је и на овај начин потврђена чињеница да је српскословенски језик (српска редакција старословенског језика) био унифициран по екавском изговору јата. У тексту је највише потврђених примјера са *у* на етимолошком мјесту. Примјери који показују екавску вриједност јата уочени су на мјестима у којима је јат замијењен са *е*, тј. *е* на мјесту етимолошког *у*: *лѣта* (2⁵), *чловеци* (3⁵), *чловекъ* (205) и слично. Екавизам српскословенске писмености био је основна карактеристика српског црквеног и књижевног језика. Другим ријечима, свадјела богослужбеног карактера писана су српскословенским језиком екавског изговора (Младеновић, 2008, стр. 149). Вокално *л* се чува – *пльть* (43), *слъзиди* (87), *пльти* (93⁵); премда је у народном српском језику вокално *л* већ прешло у *у* (*лиш, суза*). У тексту нема примјера који не припадају књижевном језику. У консонантском систему добро се чувају групе *шш, жж, чч, л* на крају ријечи и слога (*ноци, госпожде, чръкъ, раднъ*). Познато је да су у народном српском језику већ извршене промјене у *ћ, њ, цр* и *о* (*ноћи, међа, црв, пееео*). У српскословенској писмености не обиљежава се једначење сугласника по звучности до којег је дошло у народним говорима последице губљења полугласничког знака у слабом положају (Грковић Мејџор, 1993, стр. 63). Тако је и у *Молићвенику*. Међутим, примјер типа *слаткааго* (161) показатељ је утицаја народног говора.

У систему деκлинације и конјугације добро се чува старословенско стање, тј. задржавање архаичних наставака. Ипак, забиљежили смо и примјере српских језичких иновација, тј. нових, народних српских облика – нпр. појава инфикса *-ов* у номинативу множине именица мушког рода *ѡ основа* (утицај *ѡ основа*): *днрѡви* (59⁵); наставак *-и* из меке промјене у дативу једине именица женског рода *ѡ основа*: *слии* (5⁵); *-омь* у инструменталу једине

⁵ Секундарни полугласник у српском језику тежио је да елиминише сугласничке скупине у којима би сонант био од слоготворног језгра одвојен шумним консонантом (Ивић, 1958, стр. 9). То значи да је овај полугласнички знак иза сонанта био у слабом положају, те је у процесу ишчезавања у јачем степену вокализовао свој претходни сонант (*jesmь > jesьm > jesam*). Полугласнички знак који је настао на овај начин именује се као секундарни. На потпуно исти начин су се по гласовној структури изједначили и придјеви који су иза основе имали суфикс са почетним полугласником старог постојања и они са суфиксом на сонант: *bolestьнь, тьнькъ* и слично (Vuković, 1974, стр. 39).

истих именица: *проднслодъ* (182); -а, -оу, -омъ у генитиву, дативу и инструменталу једине именица средњег рода консонантске основе: *тѣла* (15) – али *ителесе* (110 `), *словоу* (258 `) – али и *словесн* (184), *словодъ* (115 `) – али и *словесемъ* (119 `). У презенту смо забиљежили иновације у првом и трећем лицу једине: *творидъ* (3), *хвалидъ* (261 `), *нежелн* (146). У множини се у првом лицу редовито јавља -мо из народног језика: *видидо* (10 `), *идидо* (51 `).

Закључне напомене

Гораждански молитвеник има значајно мјесто у историји старог ћириличног штампарства и у српском културном наслеђу уопште. Као и друге штампане књиге из тог периода, имао је утицај на развој литургијског живота Срба и уопште Словена. *Молитвеник* је поново прештампан у Трговишту и на тај начин имао је непроцјењиву важност у литургијском животу Румуна. „Штампање првих ћириличких књига, а међу њима и молитвеника, има непроцјењив значај за српски народ – његову историју, културу, писменост, опстанак; другим ријечима за његов идентитет. Ове духовне вертикале српства чврст су доказ да су Срби на овим просторима живјели своју хришћанску православну вјеру, без обзира на стравична страдања у том историјском периоду” (Самарџић, 2022, стр. 47–48). Љубавићи су својим потомцима оставили у аманет споменике националне културе и писмености, као потврду властитог националног идентитета. Пола миленијума је прошло од штампања *Горажданског молитвеника* који је свједок велике српске културне баштине. Књига је штампана 1523. године ресавским правописом са особинама и рашке ортографије на српској редакцији старословенског језика. То је период изразито развијене националне колективне свијести.

Горажданска штампарија пренијета је у Румунију и ту су штампане књиге од 1545. до иза 1580. године. У овој штампарији радила су три штампара: Мојсије из Дечана (ранији штампар Божидача Вуковића), Димитрије Љубавић (унук Божидача Горажданина) и Ђакон Кореси (румунски штампар). Од 20-их година 16. вијека, када је радила Горажданска штампарија, па све до половине 19. вијека у БиХ нема штампарске дјелатности. Док у Европи ничу једна штампарија за другом, у БиХ се наставља ера рукописне књиге. „Црном умјетношћу” Љубавићи су српски народ увели у круг цивилизованијих европских народа. Плодови њихове мисије обогатили су свјетску ризницу културе. Прије пола миленијума Срби су имали пресе и штампали богослужбене књиге на своме националном писму пркосећи силама поробљавања и чувајући свој идентитет у тешким историјским околностима. Данас, 500 година послје – *Гораждански молитвеник* показатељ је ране штампане писмености, културе и идентитета српског народа.

ИЗВОРИ

Молитвеник 1523, друго фототипско издање, Источно Сарајево, Фоча: Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки” у Фочи Универзитета у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву (2019).

ЛИТЕРАТУРА

1. Бараћ, Д. (2008). Горажданска штампарија – прва међу штампаријама у Херцеговини и српским земљама у 16. веку. У: *Горажданска штампарија 1519–1523*. (27–62). Београд: Народна библиотека Србије, Источно Сарајево: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
2. Vuković, J. (1974). *Istorija srpskohrvatskog jezika. Idio*. Београд: Научна књига.
3. Грбић, Д. (2020). О међуодносу Горажданског молитвеника из 1523. и Трговишког молитвеника из 1545. године. У: *Српска Горажданска штампарија у свјетлости науке и културе*. (61–78). Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, Фоча: Богословски факултет „Свети Василије Острошки”.
4. Грковић Мејџор, Ј. (1993). *Језика Псалтира из штампарије Црнојевића*. Подгорица: ЦАНУ.
5. Ђого, Д. Р. (2020). Зашто се српска Горажданска штампарија преселила баш у Трговиште?. У: *Српска Горажданска штампарија у свјетлости науке и културе*. (163–197). Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, Фоча: Богословски факултет „Свети Василије Острошки”.
6. Ивић, П. (1958). *Додатак Јужнословенском филологу*. XXII. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ.
7. Ивић, П., Јерковић, В. (1981). *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века*. Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике.
8. Јерковић, В. (1980). Средњовековне ортографске школе код Срба. *Jugoslovenski seminar za strane slaviste* 31, 19–28.
9. Куљбакин, С. (1930). *Старословенска грамањика*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.
10. Мано Зиси, К. (2019). Књиге Горажданске штампарије. У: *Горажданска штампарија*, друго фототипско издање. (163–223). Источно Сарајево: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале; Фоча: Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки” Фоча.
11. Младеновић, А. (2008). *Историја српског језика*. Београд: Чигоја штампа.
12. Немировски, Е. Љ. (2008). Књиге браће Љубавића – извори и историографија. 13. У: *Горажданска штампарија 1519–1523*. (97–129). Београд: Народна библиотека Србије, Источно Сарајево: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
13. Пекић, Р. (2005). *Жуџа Дабар у средњем вијеку*. Билећа: СПКД Просвјета.
14. Радић, Р. П. (2022). Оснивање Епископије дабарске и њена хијерархијска позиција унутар српске архиепископије. У: *Осам вијекова Миџрополије Дабробосанске*. (113–125). Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале.
15. Самарџић, Б. (2022). Мјесто молитвеника у српској језичкој историји. У: *Значај српског језика за очување српског културног идентитета IV, Молиња између језика, књижевности и културе*. (35–51). Андрићград: Андрићев институт.
16. Самарџић, Б. (2019). *Старославне горажданске књиге (ортографија и језик књига Горажданске штампарије)*. Београд: Филип Вишњић, СПКД Просвјета, Бања Лука: Секретаријат за вјере Републике Српске.

17. Самарџић, Б. (2015). *Стиазама српскої рукописної наслєђа Босне и Херцеговине*. Пале: СПКД *Просвєта*.
18. Самарџић, Б. (2012). Ортографске одлике књига Горажданске штампарије (обилежавање спојева: *ја, је, ју, јо, ла, ња, ле, ње, лу*). *Филолоџ* V, 159–169.
19. Станојевић, С. (2001). *Историја српскої народа*. Београд: СКЗ.
20. Стојановић, Ј. (2002). *Орфографија и језик Бјелопольскої четвороројеванђела (13/14. вијек)*. Подгорица: Универзитет Црне Горе.
21. Тупеша, Н. (2020). Богослужбене карактеристике чинова горажданског Молитвеника (Требника). У: *Српска Горажданска штампарија у свјетлости науке и културе*. (81–97). Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, Фоча: Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки”.
22. Ферјанчић, Б. (прир.). (1959). *Византијски извори за историју народа Југославије. Књига II*. Београд: САНУ, СССХХП.
23. Furunović, D. (1999). *Istorija i estetika knjige. III*. Beograd: Draslar partner „Slobodan Jović”.
24. Чурчић, Л. (1994). Видови и огранци раног словенског штампарства. У: *Пет векова српскої штампарства 1494–1994*. (9–24). Београд: САНУ, Матица српска, Народна библиотека Србије.
25. Шољевић, С. (2020). Дабарска епархија до обнове Пећке патријаршије 1557. године. Хришћанство на тлу Босне и Хума. У: *Осам вијекова Миџрополије Дабробосанске*. (79–111). Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале.

Biljana Samardžić
University of Istočno Sarajevo
Faculty of Philosophy, Pale
Department of Serbian Studies

THE GORAŽDE PSALTER A LINGUO-HISTORICAL PERSPECTIVE

Summary: The Goražde Psalter, a 1523 prayer book, holds a prominent position in the history of old Serbian printing endeavours in Cyrillic. Like other printed books of the period, it exerted influence on the development of liturgical life of Serbs and of Slavonic peoples in general. This paper features historical, cultural, and linguistic characteristics, that is, certain orthographic and phono-morphological characteristics of The Goražde Psalter, a text that emerged in the period of Serbian literacy following the Resava school of literary and translational activities. It demonstrates a limited number of examples illustrating the phenomena given. In that respect, the paper focuses not on the display of the whole corpus, but on making representative claims. An orthographic analysis shows the overlapping of elements of the Raška and Resava schools. Essentially, the orthography is that of the Resava school, non-standardised, featuring some elements of the Ras orthography. The language used in the publication is Church-Slavonic – Serbian recension of the Old Slavonic, with some elements of the Serbian vernacular, which is mostly visible at the level of phono-morphology. Upon the publication of this book, the Gorazde printing house was relocated to Romania. Today, 500 years later – this publication is an indicator of early printed literacy, culture, and identity of the Serbian people.

Преузето: 18. април
Корекције: 30. мај
Прихваћено: 1. јун

Слика 1. Молитвеник, Горажде (1523), л. 1.

на съ еже . ѿ прѣча . ѿ мѣ . т ли . п о ѿнесѣ
ниже мѣщы . п л живлють наднѣмь свѣ
ще . д . ѿ поѿготованнѣхъ всѣхъ . ѿ вѣ
кладѣть іерей надмощнѣхъ крѣта ѿвразнѣ

ПОСЛѢДОВАНИЕ

Блаженѣмѣ , ѿуслышнѣхъ вѣдѣхъ . свѣ
щныкѣ , блаженѣ еѣ нашѣ . потѣ , трѣсто .
с тѣнѣже . прѣстаѣ трѣице . ѿ че нашѣ .
т ѣже . трѣпарѣ . глѣсѣ , ѿ ѿ . ѿ же глѣенна
мѣ моудростнѣю члѣко любенѣ всѣ строѣ .
ѿ же напѣлоу всѣмѣ подѣваннѣ днѣхъ
дѣтѣлю . покоѣнѣ гн дѣшоу рѣва твоѣго .
натѣво оупованнѣе вѣзлѣжнѣ . творѣчи ѿзѣ
ждѣтелѣмѣ нѣбѣа нашѣго . **СЛА .** помѣни
гн ѿко влѣгѣ рѣва своѣго . ѿ ѿ лѣкати вѣ
жнѣтнѣ сѣгрѣшнѣ прѣстнѣ . нѣктѣво ѿ вѣз
грѣха . тѣкмѣ тѣ мѣгнѣ прѣставленнѣ
моу дѣти покоѣнѣ . **ѿнѣнѣ .** тѣеѣ грѣдѣ
нѣ прѣстаннѣщѣ нѣмѣмнѣмѣ . ѿмѣтвоу блѣго
прнѣтноу крѣждѣшомоу сѣ нѣстѣеѣ еѣу

Слика 2. Молитвеник, Горажде (1523), л. 37.

Трїстоѣ . ꙗко ѿте нашь . троба . глб . д .
С вадѣ прѣвднїи ми . в ѡпокойци твоѣ
мѣ гн . о слава . тѣ ѡсн вѣ сѣш . о ѡнїи .
ѣ дннѣ чстѣлѣ ꙗко непорочнѣлѣ . о с встїи ми
покой гн . о потбмѣ . п омлоуѣ ꙗко вжѣ .
тѣжѣ . ѡ . б жѣ дхбмѣ ꙗко всѣкоѣ . м ѡжѣ .
гн помлоуѣ , м . покойци . іерей . в зг лѣ
шь . ꙗко тѣ ѡсн жївотѣ ꙗко покойоу сѣп .
тѣжѣ . ч тнѣшоу хероуѣи . о ꙗко ѡ .

УНУДЫВІЕНІИ

на ѡдѣиїе рѣсѣ . вхбднѣ хотїи прї
їтн рѣсоу . ꙗко творнѣ метѣнїи ꙗко ѡу ме
ноу . ꙗко впрбнѣтѣ ѡнїго . ꙗко ѡу бѣ сѣ
всѣкнмѣ оу срдїемѣ , ꙗко мнѣго дннннмѣ
сѣмбтргнннмѣ , сѣ хбщѣтѣ . ꙗко гдѣ ѡ бѣ
щѣтѣ . в хбднѣ вцрковѣ . ꙗко творнѣ
покойннннмѣ , г . прѣдѣстїи ми двѣрми .
ꙗко ншбдѣ творнѣ метѣнїи ꙗко ѡу меноу ,
ꙗко в рѣтїамѣ . ꙗко посѣврѣшенїи чѣсовѣ . по
чїннннмѣ . т рїстоѣ . ꙗко ѡ те нашь .

109
стѣнкю • ѿ всѣхъ мѣрною бѣгостію • ѿ сѣ-
вса да прїиметь • ѿ лика и ѿ прѣнїи мо-
ѿмоу ѿзрече, ѿ ѿне, недостоѿствоу • да
ѿпоустїтїи вса • ѿ вїи ѿ шїи вѣкѣ ѿ
вѣсоу доушїи • ѿ не ѿ соуденатѣ прѣдѣ
соудїщемъ своїмъ прѣстѣвїи сподоб-
ентъ • хотѣи животу, ѿ подѣвїи всѣ-
мъ спсєнїе • сїи бѣсѣнѣ вѣвѣки вѣкомъ ☩

ПОВѢДАНІЕ

Бѣвѣи мо, ѿ оу сѣпшїи хѣ и нокїи хѣ ☩
ѿгда кто ѿвратїи моїа хѣ ѿзїдетъ кѣ
гоу • и сподобїи ѿ мѣвїи ѿмоу тѣ-
ла • и ѿ ѿзрѣтїи тѣла ѿго, ѿнїже бѣдѣтїи
сѣ ѿноу дїаго • и ѿ насѣ оустѣвїи ѿнїи
брѣтѣ, ѿнї ѿскїи сѣрхѣ, ѿнї не мѣщїи мѣ
слоу жїи • г оувою ѿтїрлѣтѣ мѣщїи сѣ
топлою водою, и чѣлѣ знѣмѣнїи тѣ крѣ-
стѣ, ѿ всѣхъ лице ѿчїи шїи • т ѿкождѣ на прѣ-
сѣхѣ т вѣрїи крѣстѣ, ѿна роукоу и на колѣ-
ноу • п отѣмъ, снѣмаютъ ѿмоу скѣрїи

Слика 4. Молитвеник, Горажде (1523), л. 112'.